JUSSI
SIMPURA

VAPAAN VIINAN VALTAKUNNAT

Suomen lähialueet Venäjällä sekä Baltian maat ovat mitä ilmeisimmin Euroopan ja samalla koko maailman alkoholin kulutuksen kärkialueita. Latvia on vahvin ehdokas maailman eniten juovaksi maaksi. Vaikka tietolähteet ovat epäluotettavia, ne viittaavat yleensä siihen, että Baltian maissa ja Venäjällä juodaan enemmän kuin puolivirallista maailmantilastoa johtavan Ranskan 12 litraa sataprosenttista alkoholia henkeä kohti vuodessa. Tämä merkitsee, että Suomen itä- ja etelärajoilla aukeaa elintasokuilun lisäksi myös yksi maailman syvimpiä alkoholinkulutuskuiluja, tosin toisinpäin kuin elintasokuilu.

Mistä on kysymys? Onko Baltiassa ja Luoteis-Venäjällä ehkä tapahtunut aivan erityisen dramaattisia alkoholiolojen muutoksia viime vuosina? Kannattaa muistaa, että jo entisen Neuvostoliiton aikana Baltian maat olivat eniten juovia alueita. Nykyinen kulutustaso on luultavasti korkeampi kuin ennen vuotta 1985, mutta erot eivät liene vallan tavattoman suuria. Gorbatshovin kuuluisan alkoholiuudistuksen vaikutukset tuntuivat muutaman vuoden 1980-luvun jälkipuolella, mutta tällä vuosikymmenellä on sen aiheuttama alkoholin kulutuksen ja myös alkoholihaittojen vähentyminen saatu enemmän kuin korvatuksi. Vapaa markkinatalous on näissä maissa saavuttanut juuri alkoholikaupassa ensimmäiset suuret voittonsa, sekä kuvaannollisesti puhuen että rahassa mitaten.

Vaikka alkoholijuomat ovat Baltiassa ja Venäjällä lännestä katsoen halpoja, liittyy niihin paikallisessa mittakaavassa suuria taloudellisia intressejä. Julkisen vallan intressi ei ole niistä pienimpiä. Onhan esimerkiksi arvioitu, että ennen Gorbatshovin alkoholiuudistusta silloisen Neuvostoliiton valtio sai kuudenneksen tuloistaan alkoholista. Tällä hetkellä valtioiden kyky ja kenties halukin puuttua alkoholikauppaan edes omien tulojensa kartuttamiseksi on Baltiassa ja Venäjällä vähäinen. Alkoholikauppaa ei pystytä kovin hyvin valvomaan sen paremmin maitten rajoilla kuin maitten sisälläkään. Jopa puolet kaikesta näissä maissa nautitusta alkoholista on tavalla tai toisella laitonta. Valtion alkoholimonopoli on päätetty palauttaa Venäjällä, ja Latviassa on tehty samansuuntaisia ehdotuksia. Toimenpiteet ovat jääneet kuitenkin tehottomiksi. Niin kauan kuin vapaa markkinatalous ymmärretään vapaudeksi myös sellaisesta julkisesta kontrollista, joka useimmissa länsimaissa turvaa nimenomaan talouselämän toimijoiden oikeudet, näyttävät mahdollisuudet puuttua alkoholikauppaan valtion tulojen ja laillisuusvalvonnan varmistamiseksi Baltiassa ja Venäjällä vähäisiltä. Alkoholikontrolliin liittyvistä terveyspoliittisista näkökohdista puhuvat julkisuudessa vain muutamat harvat asiantuntijat.

Vapaan viinan valtakunnissa kuningas Alkoholi näyttää keräävän osansa monenlaisen kurjuuden sadosta. On tietysti selvää, ettei kaikkea kurjuutta voi panna alkoholin tiliin maissa, joiden olot ovat monella tavoin muuttumassa. Yhtä selvää kuitenkin on, että alkoholi on monien ilmiöitten kohdalla merkittävä tekijä. Nykyiset alkoholiolot tarjoavat rikolliselle toiminnalle oivan maaperän. Miesväestön kuolleisuuden tuntuva nousu viime vuosina on toinen tällaisista alkoholiin liittyvistä ongelmailmiöistä. Naisväestö taas saa osansa alkoho-

litaakasta myös perhe-elämässä, useimmiten epäsuorasti. Lisäkuormaa koituu siitä, että alkoholin ongelmakäyttäjille tarkoitetut huolto- ja hoitopalvelut ovat olleet supistusten kohteina. Ongelmakäyttäjien terveys ja elinolot ovat siksi nopeasti huonontuneet.

Vapaudella on siis hintansa. Siihen ollaan ehkä hitaasti havahtumassa. Jotkin mielipidetiedustelut ovat antaneet merkkejä siitä, että Baltian maissa väestö alkaa taas pitää alkoholiongelmia merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana. Gorbatshovin alkoholiuudistuksen heittämä varjo saattaa vähitellen väistyä julkisten, alkoholiongelmien ehkäisemiseen tähtäävien toimien päältä. Silti päihdeongelmien ehkäisytoimien tehostamisen tiellä on paljon esteitä, sekä poliittisia ja ideologisia että resursseihin ja toimintamahdollisuuksien rajallisuuteen liittyviä.

Pohjoismaisesta näkökulmasta lähialueiden alkoholiolojen kehitys nostattaa paitsi huolia myös kysymyksiä. Yksi niistä koskee yhteiskunnallista mobilisoitumista. Pohjoismaissa ja useissa muissakin länsimaissa oli alkoholiongelmiin kohdistuva kansanliike, raittiusliike, yksi modernisoitumisen keskeisiä kanavia. Onko Baltian ja Venäjän modernisoitumisprosesseissa tilaa vastaavanlaiselle kansalaisintressien liikkeellelähdölle? Huolenaiheita on jo tarpeeksi, mutta onko maiden yhteiskunnallisessa tilanteessa tarjolla liittolaisia, vastustajia ja yleisiä yhteiskunnallisia tavoitteita sopivassa suhteessa? Jos halutaan vapautta hintaan mihin tahansa, voi ainakin alkoholiin liittyvä mobilisoituminen jäädä toteutumatta.